

РОЗДІЛ V. ПРОБЛЕМИ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

УДК 37.011.3:372.461

Вікторія Будянська

Харківський національний економічний університет

імені Семена Кузнеця

ORCID ID 0000-0003-0621-4571

Галина Мариківська

Харківський національний університет внутрішніх справ

ORCID ID 0000-0001-9561-9292

DOI 10.24139/2312-5993/2020.07/318-334

ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ДІЯЧІВ МИСТЕЦТВ

Дана стаття присвячена проблемі застосування лінгвістичних ігор на заняттях з української мови професійного спрямування в процесі підготовки майбутніх діячів мистецтв. Метою статті є доведення доцільності застосування лінгвістичних ігор на заняттях з української мови. Завдання дослідження: розкрити сутність термінів мовленнєвої культури; зробити аналіз методу «лінгвістична гра»; надати приклади використання лінгвістичних ігор. Було використано такі теоретичні методи дослідження: аналіз, синтез, систематизація, порівняння, узагальнення психолого-педагогічних, методичних джерел. Перспективним напрямом дослідження є розробка системи лінгвістичних ігор, які можна застосовувати в процесі підготовки спеціалістів будь-яких спеціальностей, зокрема під час підготовки майбутніх фахівців мистецтв.

Ключові слова: мовленнєва культура, мовна компетентність, лінгвістична компетентність, термінологія, лінгвістична гра, мовленнєві вправи, рецептивні вправи, продуктивні вправи.

Постановка проблеми. Тенденції до глобалізації сучасного суспільства, важливість гармонійного міжнародного співробітництва обумовлюють потребу системи освіти України в високоосвічених культурних громадянах, здатних до ефективної комунікативної взаємодії.

На актуальність порушеної проблеми вказує також значна кількість проведених досліджень. Зокрема, С. Вербещук, О. Гойхман, І. Зимня та інші висвітлили загальнотеоретичні основи здійснення мовленнєвого процесу; М. Вашуленко, О. Крсек, Л. Федоренко, Р. Чечет та інші виокремили диференційні ознаки мови й мовлення; В. Глухов, О. Леонтьєв, В. Ковшиков, Л. Щерба та інші розглядали одиниці та види мовленнєвої діяльності, етапи її здійснення; Н. Дика, В. Пасинок,

Т. Плещенко, Н. Федотова та інші розглядали структуру, зміст, якісні ознаки мовленнєвої культури; А. Богуш, Н. Гавриш, К. Крутій, А. Левчук та інші розглядали сутність мовленнєвого середовища та його роль у формуванні мовленнєвої культури особистості.

Актуальність і доцільність осмислення цієї проблеми посилюється необхідністю усунення таких *суперечностей*: між усе більш високими вимогами сучасного суспільства до сформованості мовленнєвої культури спеціалістів і недостатньою увагою щодо значущості формування цієї культури в студентів педагогами, які працюють у ЗВО; між значними виховними можливостями ЗВО у сфері розвитку мовленнєвої культури майбутніх спеціалістів і слабким використанням цих можливостей у практичній роботі ЗВО; між потребою викладачів у створенні ефективного науково-методичного забезпечення формування мовленнєвої культури студентів ЗВО й недостатньою розробленістю наукових засад підготовки та впровадження подібного методичного інструментарію в педагогічній науці.

Аналіз актуальних досліджень. Зазначимо, що в контексті порушеної проблеми дослідження основна увага приділялася саме вивченню мовленнєвої культури як важливої складової культури особистості. Як стверджують учені (Є. Адамов, А. Багмут, В. Бадер, І. Блинов, І. Борисюк, Л. Введенська, Г. Лабковська, О. Михайличенко, Г. Олійник, Л. Павлова, Л. Скворцов, І. Стіліану, С. Христові та інші), культура мовлення не тільки є ознакою високої культури особистості, а й обумовлена останньою. Як наслідок, чим більш культурною є людина, тим більш культурним є її мовлення.

Відзначаючи важливу роль мовленнєвої культури в житті кожної людини, Л. Введенська та Л. Павлова підкреслюють, що «оволодіння мистецтвом спілкування, мистецтвом слова, культурою усного й письмового мовлення» сьогодні необхідно для кожної людини незалежно від того, «яким видом діяльності вона займається чи буде займатися» (Введенська, 2003, с. 4).

Слід також зауважити, що в науковій літературі використовують два близьких поняття: «культура мовлення» й «мовленнєва культура». Деякі автори в значенні цих понять відзначають певні відмінності. Так, С. Вербещук вважає, що значення поняття «мовленнєва культура» є ширшим, ніж поняття «культура мовлення». Адже, на її думку, культура мовлення проявляється в уміннях людини правильно говорити (і писати), добирати мовно-виражальні засоби відповідно до мети та ситуації спілкування. Отже, це система вимог до використання мови в мовленнєвій діяльності. Мовленнєва культура охоплює не тільки нормативні мовленнєві аспекти, а й особистісні, індивідуальні,

загальнокультурні властивості людини, а також відбиває її душевний стан та емоційні переживання (Вербещук, 2016).

В. Пасинок стверджує, що поняття «культура мови» уживають для визначення зразкових текстів, що містяться у визначних писемних пам'ятках минулого, а «культура мовлення» (або «мовленнева культура») – для кваліфікування відповідного рівня живого втілення мовних засобів у ситуаціях повсякденного усного й писемного спілкування (Пасинок, 2001).

У своїй науковій роботі Н. Веніг теж розрізняє поняття «культура мови» й «культура мовлення». Під культурою мови авторка розуміє конкретну реалізацію мовних властивостей в умовах повсякденного й масового спілкування, а під культурою мовлення – уміння викладати їх виразно та стилістично диференційовано, тобто володіти законами літературної мови в повному обсязі (Веніг, 2001).

Звертаючи увагу на різницю значень понять «культура мови» й «культура мовлення», Н. Дика стверджує: «культура мови є показником її унормованості, що визначається загальноприйнятими орфоепічними, лексичними, словотворчими, граматичними, правописними та стилістичними нормами. У свою чергу, культура мовлення передбачає безумовне дотримання норм та правил усної й писемної літературної мови, а також прояв людиною мовленневої майстерності» (Дика, 2002).

Л. Скворцов під культурою мови має на увазі властивості зразкових текстів, закріплених у пам'ятках писемності, потенційні якості мовної системи, володіння індивідом мовними засобами й функціональними стилями. На думку автора, під культурою мовлення розуміють конкретну реалізацію мовних властивостей і можливостей в умовах повсякденного та масового – усного й писемного – спілкування, уміння використовувати форми і стилі сучасної літературної мови залежно від наявної ситуації (Скворцов, 1980).

Як уважає М. Алексєєва-Вовк, культура мовлення – це система комунікативних якостей мовлення, «упорядкована сукупність нормативних мовленневих засобів, вироблених практикою людського спілкування, які оптимально виражають зміст мовлення й задовольняють умови та мету спілкування». У свою чергу, під культурою мовлення (культурою мовленневого спілкування) авторка розуміє реалізацію людиною соціально-моральних норм поведінки й культури мовлення, що необхідні для регуляції взаємодії людей у процесі їхнього спілкування (Алексєєва-Вовк, 2008, с. 79).

Отже, під культурою мови розуміють властивість зразкових текстів, закріплених у пам'ятках писемності, а також потенційні якості мовної системи. У свою чергу, *мовленневу культуру сприймають як інтегративну*

особистісну якість, що відбиває спроможність людини здійснювати ефективну мовленнєву діяльність на основі врахування поставленої мети й наявної мовленнєвої ситуації, а також норм літературної мови.

Метою статті є доведення доцільності застосування лінгвістичних ігор на заняттях з української мови професійного спрямування в процесі підготовки майбутніх діячів мистецтв.

Завдання дослідження: 1) довести актуальність даної проблеми; 2) розкрити сутність термінів «мовленнєва культура», «мовна компетентність», «лінгвістична компетентність»; 3) зробити аналіз методу «лінгвістична гра»; 4) надати приклади використання лінгвістичних ігор у процесі підготовки майбутніх діячів мистецтв у ЗВО; 5) зробити висновки щодо доцільності використання лінгвістичних ігор у процесі підготовки майбутніх діячів мистецтв; 6) визначити пріоритетні напрями даного дослідження.

З метою реалізації поставлених завдань було використано такі теоретичні **методи дослідження**: аналіз, синтез, систематизація, порівняння, узагальнення психолого-педагогічних, методичних джерел.

Виклад основного матеріалу. На нашу думку, мовленнєва культура особистості залежить від знань одиниць мови і правил їх з'єднання, уміння ними користуватися, від знань про мову, її систему і структуру (лінгвістичної компетентності).

На думку Н. Веніг, лінгвістична компетенція в галузі мови дозволяє: 1) висловлювати думку різними способами, тобто володіти синонімією на різних рівнях – від лексичного до синтаксичного; 2) розмежовувати схожі за звучанням, але різні за значенням слова (володіння паронімією); 3) розрізнати зовнішньо однакові, але різні за змістом висловлювання (тобто володіти омонімією і багатозначністю); 4) відрізнати правильне висловлювання від неправильного, тобто співвідносити з нормою. Ця компетенція, на думку автора, не означає володіння мовою. Говорити про те, що людина володіє мовою, можна тільки в тому випадку, коли «засвоєні знання використовуються в певній ситуації для обміну думками, враженнями, інформацією, тобто для спілкування» (Веніг, 2001, с.15). І. Зимня визначає лінгвістичну компетентність як знання системи мови, її функціонально-мовленнєвих різновидів, знання правил утворення, семантики, використання й функціонування мовних одиниць у мовленні, правил мовленневоутворення, володіння метамовою лінгвістики, лінгвістичною термінологією (Зимня, 1989). Можна побачити, що ці підходи доповнюють один одного.

Ми додержуємося у своєму дослідженні визначення лінгвістичної компетентності, даного Т. Симоненком, який вважає, що лінгвістична компетентність – це сукупність знань про структуру мовної системи. На нашу думку, знання про структуру мовної системи передбачають знання одиниць мови, правил їх з'єднання, володіння синонімією, паронімією, багатозначністю, а також володіння лінгвістичною термінологією.

Забезпечення мовленнєвої культури є неможливим без знання системи й структури мови, знань одиниць мови та правил їх з'єднання, володіння синонімією, паронімією, омонімією і багатозначністю, володіння лінгвістичною термінологією (лінгвістичної компетентності), а також без сформованого володіння нормами літературної мови на всіх її рівнях, знання й використання правил граматики та пунктуації (мовної компетентності). Отже, мовленнєва культура спирається на лінгвістичну й мовну компетентності. Розділяти мовленнєву і мовну компетентності не завжди виправдано. Як справедливо зауважив М. Вятютнев, «комунікативна компетенція включає мовну компетенцію, і розрізнення їх деякою мірою можливо тільки в плані опису, у навчанні же вони повинні виступати завжди як єдине ціле... Якщо учні не беруть участь у комунікації з перших кроків занять, механізм засвоєння системи мови в них значною мірою блокується. Із визначення комунікативної компетенції можна зробити висновок, що одиниці мови запам'ятовуються й легко відтворюються, якщо усвідомлюється їх функціональна роль у спілкуванні» (Вятютнев, 1977, с. 39).

Таким чином, формування мовленнєвої культури доцільно проводити шляхом удосконаленні лінгвістичної й мовної компетентності. Знання, уміння та навички з мови є фундаментом для розвитку мовних і мовленнєвих умінь та навичок особистості.

Формування мовної й лінгвістичної компетентності відбувається в процесі вивчення всього курсу української мови в ЗВО.

У науковій літературі також зазначено, що ефективним засобом формування мовленнєвої культури, зокрема лінгвістичної та мовної компетентності студентів, є виконання ними спеціальних мовленнєвих вправ і завдань. Уточнимо, що під вправами фахівці розуміють спеціально організоване виконання суб'єктами навчального процесу окремих операцій, дій з метою оволодіння ними або їх удосконалення. У свою чергу, мовленнєві вправи – це «вправи в природній комунікації в різних видах мовленнєвої діяльності» (Ляховський, 1982). Важливою особливістю таких вправ є спрямованість на наближення навчальної діяльності учнів до реального спілкування (Богуш, 2008, с. 78).

У наукових джерелах пропонують різні класифікації мовленнєвих вправ. Так, за спрямуванням навчальної дії на отримання або передавання інформації виокремлюють такі види вправ: рецептивні (словесна інформація сприймається за допомогою використання слухового й зорового каналів); репродуктивні (інформація відтворюється повністю або зі змінами); продуктивні (учень самостійно породжує висловлювання).

Крім того, у науковій літературі виокремлено також такі комбінації вправ – рецептивно-репродуктивні й рецептивно-продуктивні вправи. За висновками науковців, усі репродуктивні вправи переважно є рецептивно-репродуктивними, адже студент зазвичай спочатку сприймає інформацію. У ситуації, коли продукуванню висловлювання передують сприймання і розуміння студентами тексту, вправа має назву рецептивно-продуктивної. Уважаємо, що до вказаної класифікації доцільно додати ще один вид вправ – вправи творчого характеру, які сприяють вияву студентами креативності як спроможності до творчості, здатності приймати нестандартні рішення та створювати принципово нові ідеї.

Слід також зазначити, що за критерієм «комунікативності» вправи поділяють на такі групи: 1) некомунікативні (мовні); 2) умовно-комунікативні (умовно-мовленнєві); 3) комунікативні (мовленнєві, природно-комунікативні). Вправи першої групи спрямовані на розвиток у студентів відповідних мовленнєвих умінь. Ці вправи виконуються з суто мовним матеріалом поза мовленнєвою ситуацією та становлять спеціально організовану форму спілкування, у якій студент реалізує акт мовленнєвої діяльності.

Умовно-мовленнєві вправи передбачають виконання студентами мовленнєвих дій у відповідних ситуативних умовах. Ці вправи спрямовані на розвиток відповідних навичок студента й дають йому можливість закріплювати мовний матеріал в умовній комунікації. Основними ознаками таких вправ є наявність мовленнєвого завдання та ситуативності. Комунікативні вправи спрямовані на розвиток в учнів умінь та є спеціально організованою формою спілкування, у якій студент реалізує акт мовленнєвої діяльності.

Науковці пропонують також інші класифікації типів мовленнєвих вправ. Так, за «характером виконання» виокремлюють усні й письмові вправи. За критерієм «функція в навчальному процесі» розрізняють тренувальні й контрольні вправи. «За місцем виконання» вправи поділяють на аудиторні, лабораторні, домашні. За критерієм «наявність

опор» вправи можуть бути з використанням штучних вербальних і невербальних опор, природних опор і без них. За «ступенем керованості вчителем» розрізняють вправи з повним, частковим і мінімальним керуванням. За критерієм «наявність/відсутність рольового компонента» вправи можуть бути з рольовим компонентом чи без нього.

Як стверджують фахівці, структура кожної вправи незалежно від її характеру має такі фази: 1) *опис завдання*, що пропонується учню для виконання; 2) *зразок виконання завдання* (за необхідності); 3) *виконання завдання* (що є власне вправою); 4) *контроль* (контроль з боку викладача, взаємоконтроль або самоконтроль учнів). Може збігатися в часі з виконанням або слідувати за виконанням (Заболотна, 2013; Ляховський, 1982).

У своїх працях науковці підкреслюють, що сукупність вправ має становити цілісну систему, тобто впорядковану множинність об'єднаних спільною метою функціонування елементів, що виступає у взаємодії із середовищем як цілісна єдність (Гез, 1969, с. 73-79). Слід також конкретизувати, що різні дослідники під системою мовленнєвих вправ розуміють системну сукупність необхідних типів і видів вправ, які виконують у певній послідовності з метою формування в учнів визначених умінь і навичок (Заболотна, 2013); організацію взаємопов'язаних навчальних дій, розміщених у порядку зростання мовленнєвих або операційних труднощів з урахуванням послідовності становлення мовленнєвих умінь, навичок і характеру наявних актів мовлення (Богуш, 2008; Гез, 1969).

Науковці також зазначають, що система вправ має забезпечити: 1) підбір необхідних вправ, що відповідають характеру конкретного вміння чи навички; 2) визначення необхідної послідовності вправ; 3) розташування навчального матеріалу та співвідношення його компонентів; 4) систематичність/регулярність виконання певних вправ; 5) взаємозв'язок різних видів мовленнєвої діяльності (Богуш, 2008; Заболотна, 2013; Ніколаєва, 2008).

Ураховуючи все вищезазначене, вважаємо необхідним застосовувати на заняттях різні види мовленнєвих вправ – рецептивні, продуктивні, творчі. Крім того, усі вправи мають бути запропоновані викладачем у певній сукупності, що передбачає порядок зростання складності завдань, взаємозв'язок із різними видами мовленнєвої діяльності.

Наведемо приклади таких вправ (завдань):

Завдання 1. Доберіть до поданих слів українські відповідники:

Унісон, адміністрація, кон'юнктура, аспект, синтез, кар'єра, інтерв'ю, реакція, репетиція, компенсація, реклама, ажіотаж, журі, акцентувати,

аплодисменти, конкурент, контакт, мобілізація, ідеальний, декламувати, екстраординарний, актуальний, імідж, колекція.

Завдання 2. Вставте замість крапок необхідні слова:

А) Тактовний – який володіє почуттям міри, такту, делікатний у поведінці; тактичний – який стосується тактики: ... поведінка, ... прийоми, ... міркування, ... виконавець, ... схема, ... мистецтво, ... керівник, ... композитор.

Б) Дружний – згуртований, об'єднаний; дружній – приятельський, приємний: ... ставлення, ... атмосфера, ... родина, ... посмішка, ... бесіда, ... колектив;

В) Чисельний – який виражений числом; численний – який складається з великої кількості кого- або чого-небудь, великий числом: ... перевага, ... збори, ... скарги, ... аналіз, ... помилки, ... різниця;

Г) Уява – здатність образно відтворювати що-небудь у думках, свідомості; думка, фантазія; уявлення – розуміння або знання чого-небудь, яке ґрунтується на досвіді, одержаних відомостях тощо; гадка, поняття: багата (е) ..., мати ..., постати в ..., складати ... ;

Д) Змістовий – той, що стосується змісту; змістовний – багатий змістом: ... точність, ... твір, ... помилки, ... лекція, ... життя, ... навантаження;

Завдання 3. Користуючись тлумачним словником, дайте визначення поданих слів. Почніть свою відповідь так: *це – голос ...*

Сопрано, фальцет.

Почніть свою відповідь так: *це – твір, який ...*

Соната, рапсодія, реквієм, романс, гімн.

Почніть свою відповідь так: *це – інструмент, який ...*

Флейта, сопілка, саксофон, кларнет, баян, бандура, арфа.

Завдання 4. Користуючись словником, випишіть тлумачення поданих термінів. Складіть з цими словами речення.

Акцент, гама, діапазон, експромт, етюд, менестрель, менует, обертон, пастораль, реприза, унісон, ораторія, речитатив, репертуар.

Завдання 5. Поставте іменники чоловічого роду II відміни у форму родового відмінка однини:

Акцент, аналіз, концерт, мотив, інтервал, оркестр, речитатив, романс, репертуар, тембр, вальс, гімн, експромт, менует, обертон, етюд.

Завдання 6. Від поданих іменників утворіть прикметники, складіть з ними словосполучення.

Колоратура, опера, оркестр, репетиція, оперета.

Завдання 7. Поясніть уживання слів:

Відзначати – відмічати, білет – квиток, питання – запитання, робітник – працівник – співробітник, вартість – цінність, ініціатива – пропозиція, тактовний – тактичний, особовий – особистий, оригінальний – неординарний, подальший – наступний, дилема – проблема, добиватися – досягати, здатний – здібний, комунікабельний – комунікаційний – комунікативний; замісник – заступник, трудитися – працювати, реклама – афіша, закінчити – завершити, витратити – затратити, відносини – взаємини – стосунки, відношення – ставлення, ефектний – ефективний.

Завдання 8. Вставте замість крапок слова, що в дужках, за змістом:

1. Участь у цьому концерті має (виключно/винятково) важливе значення.

2. Керівник трупи не має права втручатися в (особисте/особове) життя актора.

3. Ця (компанія/кампанія) була розпочата завчасно.

4. Збільшення кількості глядачів є (показчик/показник) роботи артистів.

5. Автор дав (формування/формулювання) поданих музичних термінів.

6. Студенти університету стали (дипломатами/дипломантами) міжнародного конкурсу.

Завдання 9. У поданих словах поставте наголос:

Завдання, запитання, виразний, новий, вимога, випадок, приєднання, визнання, відповіді, зокрема, різкий, новина, твердий, помилки, рукопис, показник, експерт, каталог.

Завдання 10. Прикметники, що в дужках, поставте у формі потрібного роду:

(Вимогливий) журі, (актуальний) інтерв'ю, (європейський) турне, (старий) піаніно, (комунікабельний) конферансьє, (короткий) резюме, (досвідчений) імпресаріо, (відомий) шансоньє, (знайомий) маестро, (майбутній) ревію.

Іноді завдання виконується у формі лінгвістичної гри. Тоді, крім опису завдання, що пропонується студенту для виконання, потрібно зробити опис ситуації мовлення та ролі комунікантів.

На нашу думку, застосування лінгвістичних ігор на заняттях з української мови сприятиме успішному формуванню мовленнєвої культури студентів.

Як зазначено в науковій літературі, багато студентів, які засвоїли лінгвістичний матеріал, відчувають певні труднощі під час реалізації мовленнєвої практики. А тому в процесі педагогічної взаємодії важливо

забезпечити не тільки оволодіння студентами теоретичними основами мовленнєвої культури, а й навчити їх орієнтуватися в конкретних мовленнєвих ситуаціях, підбирати відповідно до них адекватні мовні засоби, правильно застосовувати невербальні мовні засоби (жести, міміку тощо) (Андрієць, 2012). Це передбачає застосування різних активних та інтерактивних методів навчання. О. Горошкіна також конкретизує, що учням необхідна «систематична цілеспрямована мовленнєва практика, що ґрунтується на вмінні вибирати потрібні слова, конструкції з урахуванням умов спілкування» (Горошкіна, 2005, с. 16). Для цього слід застосовувати різні активні методи навчання.

Н. Луценко також зазначає, що мовленнєве спілкування відбувається в процесі комунікативно-мовленнєвої діяльності. А для її успішного здійснення молода людина має засвоїти не тільки відповідні знання, а й цілу низку найважливіших мовленнєвих умінь, зокрема таких: уміння орієнтуватися в ситуації спілкування залежно від часово-просторових та змістовних особливостей, соціальних ролей співрозмовників та їх взаємостосунків, планувати мовленнєву поведінку залежно від статі, віку, соціальної ролі, фізичного та психологічного станів співрозмовника, добору лексичних засобів та граматичних форм, довільного керування невербальними засобами спілкування; уміння правильно використовувати вербальні та невербальні прийоми вступу до мовленнєвого контакту, підтримувати й розвивати діалогічну взаємодію, увічливе і логічне завершення спілкування, здатність виявляти ініціативу в спілкуванні з дорослими й однолітками, знаходити в колі ровесників партнерів-співрозмовників, пропонувати тему розмови, спрямовувати її в потрібне русло з урахуванням власних і спільних інтересів; уміння розв'язувати комунікативно-мовленнєві завдання завдяки добору адекватних комунікативній меті та проблемній ситуації засобів; уміння досягати комунікативної мети завдяки комплексному використанню мовленнєвих форм і невербальних засобів, адресованих партнеру-співрозмовнику (Луценко, 2003).

Наведемо приклади завдань, що виконуються у формі лінгвістичної гри.

ЛІНГВІСТИЧНА ГРА «Хокей»

Тема гри: «Професійна термінологія»

Мета гри: закріплення знань з теми.

Хід та правила гри: У грі беруть участь дві команди по шість гравців у кожній (один воротар, два захисники, три нападники). У цій грі «кидок у ворота» означає запитання, поставлене супротивником. Запитання підби-

рають «нападники». «Гол» – команда не дала відповіді на запитання або відповідь неправильна. «Шайба відбита» – «захисники» або «воротар» дали правильну відповідь. «Суддею» на полі виступає викладач, що стежить за дотриманням правил, призначає «штрафний» порушникам, дає дозвіл на запитання й відповіді. Усі інші виступають у ролі запасних гравців або вболівальників. Наприкінці гри викладач підбиває підсумки й виставляє оцінки.

Наведемо приклад застосування цієї гри на занятті з української мови професійного спрямування.

Запитання нападників 1-ї команди: Літературна основа великого вокального твору (Відповідь захисників і воротаря 2-ї команди: Лібрето).

Запитання нападників 2-ї команди: Християнське богослужіння, у якому значне місце належить співу (Відповідь захисників і воротаря 1-ї команди: Літургія).

Нападники 1-ї команди: Український народний духовий музичний інструмент із дерева або очерету, що має форму порожнистої трубки з отворами (Захисники і воротар 2-ї команди: Сопілка).

Нападники 2-ї команди: Інструментальний музичний твір, який складається з трьох-чотирьох різних щодо характеру та темпу частин, з яких одна має форму алегро (Захисники і воротар 1-ї команди: Соната).

Нападники 1-ї команди: Дерев'яний духовий інструмент високого регістру, що становить дерев'яну трубку з циліндричним або конічним каналом (Захисники і воротар 2-ї команди: Флейта).

Нападники 2-ї команди: Характерне забарвлення звуку, за яким розрізняють звукові тони однакової висоти (Захисники і воротар 1-ї команди: Тембр).

Нападники 1-ї команди: Мідний духовий музичний інструмент із характерним тембром (Захисники і воротар 2-ї команди: Саксофон).

Нападники 2-ї команди: Сукупність творів, що виконуються в театрі, на концерті (Захисники і воротар 1-ї команди: Репертуар).

Нападники 1-ї команди: Інструментальний твір вільної форми на основі народних мелодій (Захисники і воротар 2-ї команди: Рапсодія).

Нападники 2-ї команди: Вокальний або вокально-інструментальний жанр духовної музики, що має циклічну будову. Його призначення – виконання під час богослужінь (Захисники і воротар 1-ї команди: Меса).

Нападники 1-ї команди: Сукупність партій багатоголосного музичного твору (Захисник і воротар 2-ї команди: Партитура).

Нападники 2-ї команди: Гармонійне поєднання кількох музичних звуків або голосів (Захисники і воротар 1-ї команди: Акорд).

Нападники 1-ї команди: Вид сценічного мистецтва, зміст якого втілюється в музично-хореографічних образах (Захисники і воротар 2-ї команди: Балет).

Нападники 2-ї команди: Циклічний вокальний твір святкового чи ліро-епічного характеру (Захисники і воротар 1-ї команди: Кантата).

Нападники 1-ї команди: Струнний клавішний щипковий музичний інструмент (Захисники і воротар 2-ї команди: Клавесин).

Нападники 2-ї команди: Український народний мандрівний співак-музикант, який виконує пісні і думи в супроводі кобзи (бандури) (Захисники і воротар 1-ї команди: Кобзар).

Нападники 1-ї команди: Коротка музична тема-символ, яка характеризує дійових осіб, певні сценічні образи (Захисники і воротар 2-ї команди: Лейтмотив).

ЛІНГВІСТИЧНА ГРА «Мовленнєва естафета».

Мета гри: закріплення знань з теми «Професійна термінологія».

Хід та правила гри: Гра проводиться між командами з трьох учасників. Вони стають у колони таким чином, щоб між учасниками однієї команди була відстань три кроки, а між колонами – відстань, достатня для того, щоб учасники не заважали одне одному. За жеребкуванням гру починає учасник однієї з команд. Перший учасник команди проходить три кроки, називаючи при кожному кроці один з термінів (терміни записані на дошці) та дає визначення цього терміна. Якщо він помиляється або не може дати визначення терміна, право відповіді передається команді-супернику, якщо ні – то через три кроки естафета передається наступному учасникові, якому треба зробити шість кроків. Виграє та команда, яка першою виконала завдання. Після закінчення гри викладач оцінює відповіді учасників.

Терміни: акомпанемент, бандура, дека, каватина, акордеон, арія, ораторія, речитатив, романс, оркестр, ансамбль, баян, гітара, гриф, джаз, диригування, опера.

ЛІНГВІСТИЧНА ГРА «Відкритий марафон».

Мета гри: удосконалення знань з теми «Терміни в професійному мовленні».

Хід та правила гри: Передаючи одне одному уявний мікрофон, учасники визначають, що таке, на їх думку, терміни, а також значення цього феномена в професійній діяльності діячів мистецтв. Якщо учаснику нічого додати до сказаного, він виходить з гри. Виграє той, хто останнім залишається в грі.

ЛІНГВІСТИЧНА ГРА «Ланцюжок» (1-й варіант)

Мета гри: удосконалити навички вживання термінів в усному мовленні.

Хід та правила гри: Викладач (або інший ведучий) говорить речення, випускаючи термін мистецтва. Перший учасник (визначається за жеребкуванням) вводить цей термін у речення. Далі ведучий говорить наступне речення, вилучаючи термін мистецтва. Другий учасник (що сидить поряд з першим) вводить цей термін в речення. На кому «ланцюжок» обривається, той виходить з гри.

Приклад речень з вилученими термінами і відповіді:

1) ... - це пристосування музичного твору, написаного для певного складу інструментів (голосів) до виконання іншим складом інструментів (голосів) (аранжування);

2) ... - послідовно зростаючий або спадаючий щодо висоти ряд звуків у межах октави (гама);

3) ... - сукупність звуків різної висоти, які може брати голос або музичний інструмент (діапазон);

4) ... - прозовий віршовий музичний твір, створений без підготовки, попереднього обдумування (експромт);

5) ... - невеликі музичні звороти, які прикрашають мелодію (мелізми);

6) ... - додатковий, більш високий тон, що супроводжує основний і надає йому особливого відтінку, тембру (обертон);

7) ... - це повторення одного з розділів музичного твору (реприза);

8) ... - вечірня пісня на честь коханої, яку виконували під її вікном у супроводі гітари або мандоліни (серенада).

9) ... - високий жіночий голос (сопрано).

ЛІНГВІСТИЧНА ГРА «Ланцюжок» (2-й варіант)

Мета гри: удосконалити навички вживання музичних термінів в усному мовленні.

Хід і правила гри: Учасники по черзі називають музичні терміни, які починаються з букви «а». На кому «ланцюжок» обривається, той виходить з гри.

1-й учасник: акомпанемент; 2-й учасник: акордеон; 3-й учасник: акцент; 4-й учасник: ансамбль; 5-й учасник: арія; 6-й учасник: акорд...

ЛІНГВІСТИЧНА ГРА «Так чи ні»

Мета гри: усвідомлення змісту музичних термінів.

Хід та правила гри: Ведучий (викладач) пропонує твердження, на які треба відповісти «ТАК» чи «НІ». Учасники розподіляються на дві команди.

Відповідають по черзі. Кожна правильна відповідь – один бал. Перемагає команда, яка отримує найбільшу кількість балів.

1. Етюд – це урочиста хвалебна пісня на честь кого-, чого- небудь (НІ).
2. Гімн – це невеликий музичний твір віртуозного характеру (НІ).
3. Менестрель – жанр, який характеризується ідилічним зображенням пастухів і пастушок на лоні природи, а також твір такого жанру (НІ).
4. Унісон – співзвучність, яка досягається одночасним відтворенням двох або кількох звуків однієї висоти і однакових звуків у різних октавах (ТАК).
5. Фальцет – один з високих регістрів співацького голосу, переважно чоловічого (ТАК).
6. Реквієм – багатоголосий циклічний вокальний чи вокально-інструментальний твір скорботно-патетичного характеру (ТАК).
7. Пастораль – у середньовічній Франції та Англії мандрівний поет-музикант (НІ).
8. Колоратура – прикрашування вокальної партії технічно блискучими віртуозними пасажами, трелями, руладами тощо, а також здатність голосу виконувати їх (ТАК).
9. Менует – невеликий словесно-музичний твір, звичайно ліричного змісту, для голосу з музичним супроводом (НІ).
10. Романс – форма вокально-музичного твору, яка інтонаційно та ритмічно наближається до декламації (НІ).

ЛІНГВІСТИЧНА ГРА «Хто більше».

Мета гри: удосконалення знань у галузі музичної термінології.

Хід та проведення гри: Ведучий пропонує учасникам гри будь-яке словосполучення (наприклад, «інструментальна музика»). Переможцем вважається той, хто створить більше музичних термінів з букв цього словосполучення.

І Н С Т Р У М Е Н Т А Л Ь Н А М У З И К А (Інструмент, кантата, меса, музикант, ритм, струна...)

ЛІНГВІСТИЧНА ГРА «Побажання другу».

Мета гри: збільшення музичної лексики в мовленні учасників.

Хід та правила гри: На кожну літеру слова «романс» треба написати слово-побажання (наприклад, «Р» – розум, «О» – організованість, «М» – музичний хист, «А» – альтернатива, «Н» – надія, «С» – самовпевненість, «Р» – радість, «О» – охайність, «М» – мовленнева культура, «А» – ...). Виграє той, хто напише більше слів-побажань.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, застосування активних методів навчання, зокрема лінгвістичних ігор, а

також системи мовленнєвих завдань сприяє виробленню вміння добирати лексичні засоби й граматичні форми, правильно використовувати вербальні та невербальні засоби спілкування, здійснювати діалогічну взаємодію з дотриманням етикетних норм.

ЛІТЕРАТУРА

- Алексєєва-Вовк, М. І. (2008). *Педагогічні умови соціалізації студентів засобами культури мовлення* (автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05). Київ (Aleksieieva-Vovk, M. I. (2008). *Pedagogical conditions of socialization of students by means of speech culture* (PhD thesis abstract). Kyiv).
- Андрієць, О. М. (2012). Розвиток ситуативного мовлення старшокласників засобами наукового дискурсу. *Педагогічний альманах*, 15, 70-74 (Andriets, O. M. (2012). Development of situational speech of high school students by means of scientific discourse. *Pedagogical almanac*, 15, 70-74).
- Богущ, А. М. (2008). *Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи*. Київ (Bogush, A. M. (2008). *Speech and play activities of preschoolers: speech games, situations, exercises*. Kyiv).
- Введенская, Л. А. (2003). *Риторика и культура речи*. Ростов-на-Дону (Vvedenskaia, L.A. (2003). *Rhetoric and culture of speech*. Rostov-on-Don).
- Вениг, Н. Н. (2001). *Формирование речевой компетенции старшеклассников* (дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02). Херсон (Wenig, N. N. (2001). *Formation of speech competence of high school students* (PhD thesis). Kherson).
- Вербешчук, С. В. (2016). *Формування мовленнєвої культури учнів початкової школи в процесі літературного читання* (дис. ... канд. філол. наук: 13.00.02). Івано-Франківськ (Verbeshchuk, S. V. (2016). *Formation of speech culture of primary school students in the process of literary reading* (PhD thesis). Ivano-Frankivsk).
- Вятютнев, М. Н. (1977). Коммуникативная направленность обучения русскому языку в зарубежных школах. *Русский язык за рубежом*, 6, 38-45 (Vyatutnev, M. N. (1977). The communicative orientation of teaching the Russian language in foreign schools. *Russian language abroad*, 6, 38-45).
- Гез, Н. И. (1969). *Система упражнений и последовательность развития речевых умений и навыков*, 6, 29-40 (Gez, N. I. (1969). *System of exercises and sequence of development of speech skills*, 6, 29-40).
- Горошкіна, О. М. (2005). *Методика навчання української мови в загальноосвітніх навчальних закладах III-го ступеня природничо-математичного профілю* (автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02). Київ (Goroshkina, O. M. (2005). *Methods of teaching the Ukrainian language in secondary schools of the III degree of natural and mathematical profile* (PhD thesis abstract). Kyiv).
- Дика, Н. М. (2002). *Система роботи з культури мовлення в 5–7 класах загальноосвітньої школи* (автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.02). Київ (Dyka, N. M. (2002). *The system of work on the culture of speech in grades 5-7 of secondary school* (PhD thesis abstract). Kyiv).
- Заболотна, М. І. (2013). Система вправ для навчання аудіювання новинних публіцистичних текстів старшокласників в умовах профільного навчання. *Вісник Житомирського державного університету*, 4 (70), 85-92 (Zabolotna, M. I. (2013).

The system of exercises for teaching listening to news journalistic texts of high school students in the context of specialized training. *Bulletin of Zhytomyr State University*, 4 (70), 85-92).

Зимняя, Т. А. (1989). *Психология обучения неродному языку*. Москва (Zimnyaya, T. A. (1989). *Psychology of teaching non-native language*. Moscow).

Луценко, Н. (2003). *Введение в лингвистику слова*. Горловка (Lutsenko, N. (2003). *Introduction to the linguistics of the word*. Horlovka).

Ляховский, М. В., Гез, Н. И., Миролубов, А. А. (1982). *Методика обучения иностранным языкам в средней школе*. Москва (Liakhovskiy, M. V., Gez, N. I., Mirolubov, A. A. (1982). *Methods of teaching foreign languages in high school*. Moscow).

Николаева, С. Ю. (2008). *Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах*. Київ (Nikolaieva, S. Yu. (2008). *Methods of teaching foreign languages in secondary schools*. Kyiv).

Пасинок, В. Г. (2001). *Теоретичні основи мовленнєвої підготовки вчителя*. Харків (Pasinok, V. G. (2001). *Theoretical bases of teacher speech training*. Kharkiv).

Скворцов, Л. И. (1980). *Теоретические основы культуры речи*. Москва (Skvortsov, L. I. (1980). *Theoretical foundations of speech culture*. Moscow).

РЕЗЮМЕ

Будянская Виктория, Марыкивская Галина. Формирования речевой культуры будущих деятелей искусств.

Данная статья посвящена проблеме применения лингвистических игр на занятиях по украинскому языку профессионального направления в процессе подготовки будущих деятелей искусств. Целью статьи является доведение целесообразности применения лингвистических игр на занятиях по украинскому языку. Целью статьи является доведение целесообразности применения лингвистических игр на занятиях по украинскому языку. Задачи исследования: раскрыть сущность терминов речевой культуры; сделать анализ метода «лингвистическая игра»; предоставить примеры использования лингвистических игр. Были использованы теоретические методы исследования: анализ, синтез, систематизация, сравнение, обобщение психолого-педагогических, методических источников. Перспективным направлением исследования является разработка системы лингвистических игр, которые можно применять в процессе подготовки специалистов любых специальностей, в частности при подготовке будущих специалистов искусств.

Ключевые слова: речевая культура, языковая компетентность, лингвистическая компетентность, терминология, лингвистическая игра, речевые упражнения, рецептивные упражнения, производительные упражнения.

SUMMARY

Budianska Viktoriia, Marykivska Halyna. Formation of speech culture of future artists.

Tendencies to the globalization of modern society, the importance of harmonious international cooperation determines the need for the education system of Ukraine related to highly educated cultural citizens capable of effective communicative interaction. The achievement of such interaction is facilitated by the use of linguistic games in classes in higher education institutions.

The provided article is devoted to the problem of using linguistic games in professional Ukrainian language classes in the process of training future artists.

The purpose of the article is to prove the feasibility of using linguistic games in Ukrainian language classes for professional purposes in the process of training future artists.

The objectives of the study: 1) to prove the relevance of this problem; 2) to reveal the essence of the terms "speech culture", "language competence", "linguistic competence"; 3) to analyze the method of "linguistic game"; 4) to show examples of the use of linguistic games in the process of training future artists; 5) to conclude about the appropriateness of the use of linguistic games in the training of future artists; 6) to determine the priority areas of this study.

To implement the tasks, the following theoretical research methods were used: analysis, synthesis, systematization, comparison, generalization of psychological and pedagogical, methodological sources.

An effective means of forming speech culture, in particular linguistic and language competences of students, is the performance of a special set of speech exercises and tasks. We consider it necessary to use receptive, productive exercises in classes. These exercises should be offered by the teacher in a certain set, which provides an order of increasing complexity of tasks, the relationship with different types of speech activity. It is expediently enough to add another type of exercises - creative exercises that help students show creativity as the ability to be creative, the ability to make non-standard decisions and create fundamentally new ideas.

A perspective area of this study is the development of a system of linguistic games that can be used in classes in the Ukrainian language of professional orientation in the training of specialists in any field, in particular in future artists training.

Key words: *speech culture, language competence, linguistic competence, terminology, linguistic game, speech exercises, receptive exercises, productive exercises.*

УДК 378

Світлана Крамська

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка
ORCID ID 0000-0002-1114-1402

Тетяна Матвієнко

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка
ORCID ID 0000-0002-0724-5778

DOI 10.24139/2312-5993/2020.07/334-347

РОЛЬ ЕТНОПЕДАГОГІЧНОГО ПІДХОДУ У ПРАКТИЦІ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ-МУЗИКАНТА ДО МИСТЕЦЬКО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ШКОЛІ

У роботі окреслюється важливість етнопедagogічного підходу у практиці підготовки вчителів музичного мистецтва у мистецькому закладі вищої освіти,